

СТАНОВИЩЕ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСТВА ЯК ПРІОРИТЕТНОЇ ФОРМИ СІМЕЙНИХ АГРАРНИХ ГОСПОДАРСТВ

Показано становлення і розвиток фермерства як пріоритетної форми сімейних аграрних господарств. Наведено переваги фермерських господарств над особистими селянськими господарствами та над сільськогосподарськими підприємствами. Розкрито проблеми та перспективи фермерства в Україні.

Ключові слова: фермерські господарства, продукція рослинництва, продукція тваринництва, особисті селянські господарства, сільськогосподарські підприємства.

Post-graduate A.R. Dub – L'viv NU named after Ivan Franko

Position and problems of the development farming as priority form household agrarian facilities

In this article is shown formations and development farming as priority form household agrarian facilities. The brought advantage farming facilities on the personal peasant facilities and on agricultural enterprise. Reveal problems and prospects farming in Ukraine.

Keywords: farming facilities, product plant growing, product stock-breeding, the personal peasant facilities, agricultural enterprises.

У процесі ринкових перетворень в економіці України аграрний сектор поповнився значною кількістю агроформувань різних типів господарювання. Серед них вагоме місце сьогодні посідають аграрні господарства сімейного типу. Найпростішою їх формою є особисті селянські господарства, в які трансформувались особисті підсобні господарства. Доцільність їх існування на даному етапі зумовлена тим, що в них виробляється близько двох третин валової сільськогосподарської продукції і вони є основним джерелом доходів селянської сім'ї. Проте, ця форма сімейних аграрних господарств не є перспективною в майбутньому, оскільки носить переважно натуральний характер виробництва. До основних її недоліків можна віднести також переважання важкої ручної праці та невеликі земельні наділи цих господарств.

Світовий досвід показує, що основу аграрного сектора країн з розвинутою ринковою економікою становлять сімейні ферми. Фермерське господарство – це ринково орієнтована підприємницька структура, яка має досить великі земельні наділи для виготовлення товарної сільськогосподарської продукції, може займатись її переробленням і реалізацією. Перевага ферм над іншими агроформуваннями зумовлена тим, що голова фермерського господарства намагається працювати максимально ефективно, оскільки основною його метою є отримання прибутку.

Метою статті є показати становлення і розвиток фермерства як пріоритетної форми сімейних аграрних господарств, а також розкрити проблеми та перспективи фермерських господарств в Україні.

Питаннями фермерства в Україні займаються В.Л. Дмитренко, А.І. Жук, В.І. Копитко, М.М. Кропивко, Є.Й. Майовець, Ю.О. Махортов, О.А. Роєнко, П.Т. Саблук та ін.

Зародження фермерства як особливої форми агроформувань в Україні припадає на 1989-90 рр. У 1991 р. їх налічувалось 2,7 тис. га, а загальна площа сільськогосподарських угідь під ними становила 52,5 тис. га. Найбільшого поширення в цей час фермерство набуло у Західному регіоні. Це було зумовлено багатокладністю сільського населення, хутірським розселенням, збільшенням розмірів присадибних ділянок та низкою інших чинників.

У перші роки незалежності України фермерство розвивалось бурхливими темпами і на початку 1993 р. кількість фермерських господарств становила 30,3 тис. з площею сільськогосподарських угідь 635,1 тис. га. Подальші темпи росту фермерських господарств сповільнюються. У 2000 р. після реорганізації КСП в Україні налічувалось 42,2 тис. ферм (зокрема, 1254 ферм було створено у процесі реформування КСП). Загальна площа їх сільськогосподарських угідь збільшилась майже у 2 рази порівняно з 1999 р. і становила 2379,9 тис. га [4, с. 73].

За даними Державного комітету статистики України, у 2005 р. кількість фермерських господарств в Україні становила 57,9 тис. юридичних осіб. З них діючими були тільки 42,4 тис. юридичних осіб або 73,3 %. Найбільше діючих фермерських господарств було зареєстровано в Одеській (6199) і в Миколаївській (4507) областях, а найменша їх кількість – в Чернігівській (467) і Рівненській (501) областях [7, с. 139,145].

Зросла також і частка землі, яка обробляється фермерами: у загальній площі сільськогосподарських угідь країни у 2005 р. фермерські угіддя охоплювали 8,6 %. У користуванні фермерів знаходилося 3591,1 тис. га сільськогосподарських угідь, з них 3367,5 тис. га ріллі; у середньому по Україні на одне господарство припадає відповідно по 77,0 і 72,3 га. Водночас найменші середні розміри сільгоспугідь мають фермери Закарпатської (по 7 га) та Чернівецької (по 13 га) областей, найбільші – Луганської (по 123 га) та Харківської (по 140 га) областей [7, с. 152].

У високо розвинутих країнах світу земельні наділи під фермерськими господарствами досить різні: від 180 га на одну ферму у США до 13-17 га – у Фінляндії. Це свідчить про те, що розміри фермерських господарств в Україні достатні для ведення ефективного аграрного виробництва [2, с. 50]. У загальній площі сільськогосподарських угідь, що знаходиться у користуванні фермерських господарств України, 73,9 % є їх власністю, 35,8 % взято в оренду [3, с. 69].

В Україні, як і в більшості високо розвинутих країн світу, в аграрному секторі домінує сімейна форма господарювання. Про це свідчить той факт, що майже 75 % фермерських господарств у нашій державі засновані на праці однієї сім'ї, близько 25 % – двох-трьох сімей і тільки невелика кількість – на базі більше трьох сімей [2, с. 51].

Із загальної кількості зайнятих у фермерських господарствах 73 % становлять члени фермерського господарства, 11 % – працюють за трудовою угодою, близько 16 % – залучені на сезонні роботи. Це свідчить про велику заінтересованість членів фермерського господарства у результатах власної праці та ефективності господарювання, адже саме від цього залежатиме їх

добробут. Заслужує на увагу і те, що серед працюючих у фермерських господарствах України 33 % становлять жінки (у західних областях їх частка сягає 37-45 %) [8, с. 237]. Це показує, що жінки у сільському господарстві працюють практично нарівні з чоловіками. У сучасних умовах досить часто власники дрібних сімейних ферм, не ризикуючи розширювати виробництво, починають займатися побічною діяльністю з метою отримання більших прибутків.

Сьогодні фермерські господарства відіграють незначну роль у піднесенні аграрного сектора економіки України. Але і серед них спостерігається повільне підвищення частки виробленої ними сільськогосподарської продукції в її загальному обсязі. Про це свідчать показники виробництва продукції у фермерських господарствах. Якщо у 1992 р. вони забезпечували 0,14 % обсягу сільськогосподарського виробництва, а у 1999 р. – 1,0 %, то у 2002 р. цей показник ще зріс і становив 3,5 % (5,5 % валового виробництва продукції рослинництва та 0,5 % валового виробництва продукції тваринництва). У 2005 р. частка селянських (фермерських) господарств становила вже 4,2 % загального сільськогосподарського виробництва (6,3 % валового виробництва продукції рослинництва та 0,8 % валового виробництва продукції тваринництва) [7, с. 152].

У 2005 р. фермерськими господарствами України було вироблено 4083 тис. тонн зернових культур, що становило 10,7 % валового виробництва зернових культур в Україні; 1373 тис. т цукрових буряків (8,9 % валового виробництва в Україні); 735 тис. т соняшника (15,6 %); 85 тис. т картоплі (0,4 %); 156 тис. т овочів (2,1 %) [7, с. 160].

Незважаючи на те, що тваринницькі галузі (м'ясо-молочне скотарство, свинарство, птахівництво) забезпечують високі доходи впродовж року, фермерські господарства надають перевагу рослинницьким галузям. Це зумовлено високою капітало- та трудомісткістю тваринництва, браком коштів для будівництва приміщень тощо. Тому у фермерських господарствах на 100 га сільськогосподарських угідь припадає 3,1 голови великої рогатої худоби, корів – 1 гола, свиней – 4,2 голів, овець і кіз – 0,9 голови, птиці – 30,1 голови [7, с. 177]. У 2005 р. фермерські господарства виробили 0,9 % від загального обсягу м'яса (у забійній вазі), 0,7 % молока, 0,1 % яєць, 3,1 % вовни [7, с. 180].

Досліджуючи фермерські господарства, можна побачити, що саме сімейні ферми становлять фундамент сільського господарства переважної більшості розвинутих країн. Тому вважаємо за необхідне вказати на їх якісні переваги над іншими формами сімейних аграрних господарств та іншими формами сільськогосподарських підприємств (рис. 1).

Порівняно з особистими селянськими господарствами, ферми мають значно більші наділи; високий рівень механізації праці; дотримуються вимог технології виробництва; застосовують інновації та сучасні технології; мають налагоджені зв'язки з банками, страховими компаніями, іншими суб'єктами господарювання; краще інформаційне забезпечення; вищий рівень кваліфікації та освіти працівників.

Основними перевагами ферм над іншими формами сільськогосподарських підприємств є:

- висока мотивація та відповідальність фермера (прибутковість ферми – добробут фермерської родини);

- структура управління (проявляється у відсутності проміжних управлінських ланок, оскільки в одній особі поєднано власника і виконавця, який прямо зацікавлений у прибутковості та ефективності свого господарства;
- простота організаційної структури, яка сприяє підвищенню ефективності виробництва та досягненню певних соціальних цілей;
- відсутність плинності кадрів та інших кадрових проблем (у період збирання врожаїв трудові ресурси поповнюються шляхом залучення родичів та односельчан);
- вищі прибутки і рівень рентабельності, ніж в інших сільськогосподарських підприємствах;
- максимізація якості продукції;
- швидкість і гнучкість реагування на потреби ринку, яка надає фермерським господарствам ринкові переваги над конкурентами;
- широкі можливості у напрямку кооперування;
- соціальні переваги (фермерське господарство відповідно до своєї виробничої основи створює єдині умови життя для всіх членів сім'ї).

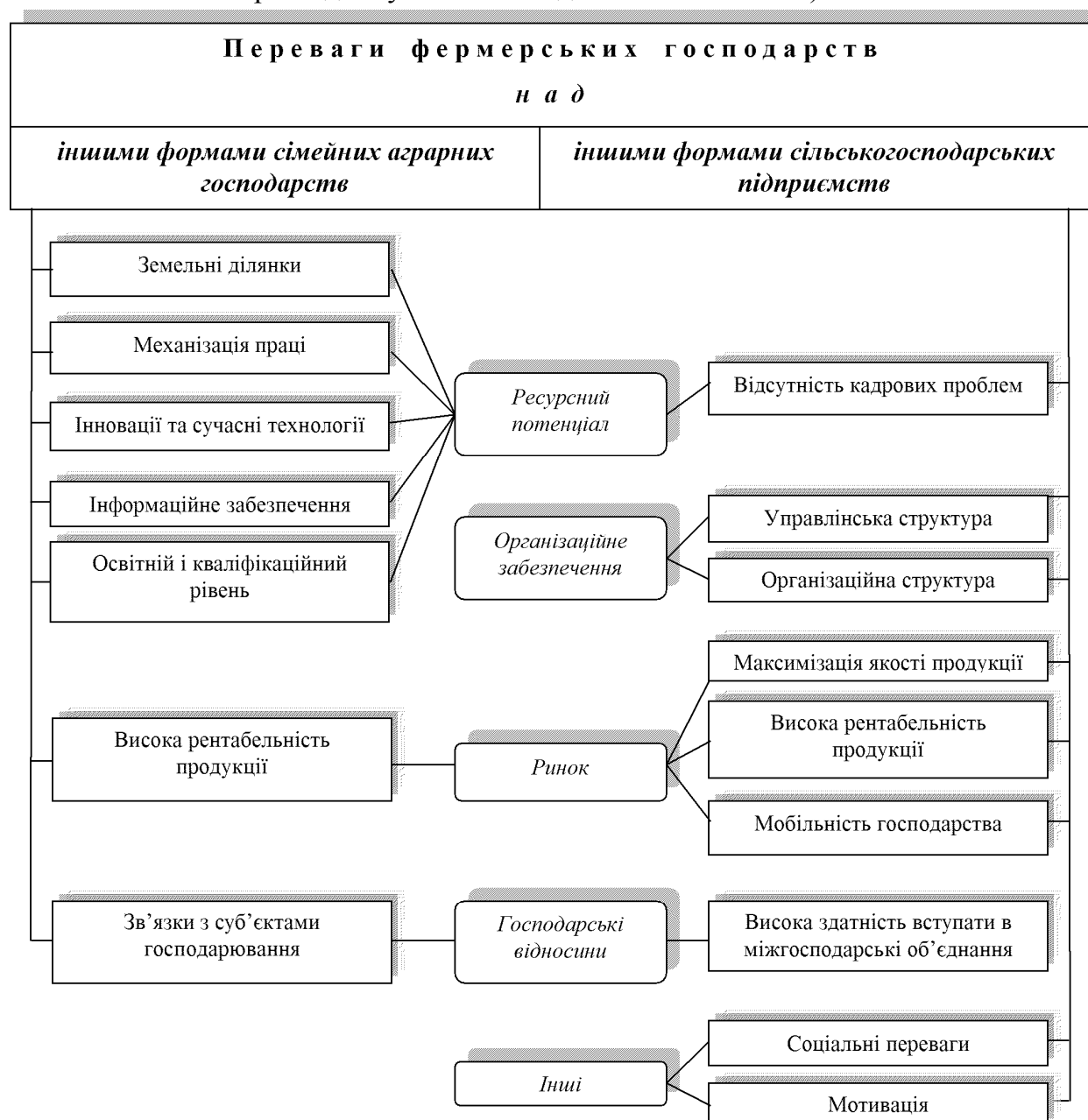

Рис. 1. Переваги фермерських господарств

Поряд з тим, у сучасних умовах функціонування аграрного сектора України, перед фермерськими господарствами стоїть багато проблемних питань, котрі гальмують їх розвиток. Основними серед них є:

- малоземелля деяких регіонів держави (Західного);
- виділення недостатніх розмірів земельних наділів для ведення ефективного господарювання;
- слабка державна фінансово-кредитна підтримка фермерства;
- суб'єктивізм та подекуди негативне ставлення до фермерів представників виконавчої влади на місцях;
- нерегульованість ринку збуту продукції аграрного сектора;
- спотвореність у цінах на рослинницьку і тваринницьку продукцію на користь першої;
- відсутність необхідної величини стартового капіталу для створення фермерського господарства;
- слабка матеріально-технічна база фермерських господарств;
- брак коштів для поновлення основних фондів, закупівлі поголів'я худоби, насіння, мінеральних добрив, засобів догляду за рослинами, необхідної техніки для механізації виробничого процесу і т. п.;
- несвоєчасні розрахунки заготівельних організацій;
- недосконалість механізму довгострокового кредитування та оподаткування фермерських господарств.

Ще однією істотною перешкодою, що гальмує розвиток та ефективне функціонування фермерства в Україні, є орендні відносини. Світовий досвід засвідчує, що у високорозвинутих країнах фермерство базується на власній землі, яка становить переважну більшість у загальній площі цих господарств. В Україні ж фермер досить часто змушений брати невеликі клаптики землі у багатьох орендодавців для того, щоб сформувати земельний масив, на якому можна було б ефективно господарювати. Таким чином фермер не може будувати перспективних планів на тривалий період, оскільки немає впевненості, що орендодавець не захоче повернути свій пай.

Одним з напрямів підвищення ролі та конкурентоспроможності фермерських господарств на ринку сільськогосподарської продукції є виробництво екологічно чистої продукції. Для цього потрібно дотримуватись усіх стадій та параметрів технологічного процесу, застосовувати новітні енерго- та ресурсозберігаючі технології й ефективно взаємодіяти з іншими ринковими суб'єктами (постачальниками ресурсів; переробними і збутовими організаціями; науково-освітніми установами; консультаційно-дорадчими службами; органами державної влади; центрами комерційних та юридичних послуг; споживачами).

Така взаємодія повинна має бути розроблена виважених, раціонально продуманих кроків з впровадження інновацій у сучасних фермерських господарствах. Це передусім стосується структурованості і диверсифікації діяльності в господарствах; поступове оновлення матеріально-ресурсної бази з використанням ресурсозберігаючих технологій; проведення своєчасних оглядів та ремонтів наявної техніки; застосування економічно обґрунтованих методів господарювання з метою максимізації прибутку; підвищення соціально-культурного рівня членів господарства.

Незважаючи на всі негаразди та труднощі, які стоять перед фермерськими господарствами, можна стверджувати, що саме за цією формою господарств майбутнє аграрного комплексу України. Так, за перспективними прогнозами протягом 2007-10 рр. може бути створено 100 тис. нових фермерських господарств загальною площею 12 млн. га – за рахунок державного запасу, резерву та довгострокової оренди земельних наділів селян [4, с. 76]. Для такого піднесення фермерства у країні необхідно, щоб уряд забезпечив максимальне сприяння фермерському руху шляхом запровадження ринку землі, науково обгрунтованій оцінці якості земельних наділів, а також наданні матеріально-фінансової підтримки фермам як пріоритетній формі господарювання в аграрному секторі. Окрім цього, потрібно сприяти підвищенню освітнього та професійного рівня фермерів і сприяння молодим фахівцям у сільській місцевості.

Література

1. **Економіка** України у ХХІ столітті: ретроспектива і перспектива: Доповіді Асоціації вчених "Еліта економічної науки Львова"/ За ред. С.К. Реверчука. – Львів: ЛНУ, 2002. – 475 с.
2. **Копитко В.І.** Особливості розвитку фермерських господарств у західному регіоні України// Економіка АПК. – 2002, № 12. – С. 49-54.
3. **Кропивко М.М.** Розвиток матеріально-технічної бази селянських (фермерських) господарств// Економіка АПК. – 2003, № 1. – С. 69-75.
4. **Махортов Ю.О., Дмитренко В.Л.** Сучасний стан і перспективи розвитку фермерства в Україні// Вісник аграрної науки. – 2003, № 6. – С. 73-76.
5. **Михасюк І.** Розвиток приватних агроформувань і подолання аграрної кризи// Економіка України. – 2000, № 8. – С. 62-65.
6. **Наявність** селянських (фермерських) господарств. [Цит. 2004, 12 вересня]. – Доступний з: <http://www.minagro.gov.ua/stat/express/express_20030716.php>.
7. **Статистичний** щорічник України за 2005 р./ За ред. О.Г. Осауленка. – К: Вид-во "Консультант", 2006. – 576 с.
8. **Шпичак О.М., Саблук П.Т., Ситник В.П., Ніколаєва З.П., Білаш В.П.** Ціни, витрати, прибутки агровиробництва та інфраструктура продовольчих ринків України/ О.М. Шпичак (ред.). – К.: Либідь, 2000. – 585 с.

УДК 581*162.6 Доц. Р.Т. Гут, канд. біол. наук – НЛТУ України, м. Львів

ЗМІНА МОРФОМЕТРИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ СІЯНЦІВ СОСНИ ЗВИЧАЙНОЇ ПІД ВПЛИВОМ ЕКЗОГЕННИХ СТИМУЛЯТОРІВ

Досліджено вплив гормональної стимуляції на особливості формування асиміляційного апарату та кореневої системи сіянцями сосни.

Ключові слова: сосна звичайна, екзогенні стимулятори, сіянці.

Assist. prof. R.T. Gout – NUFWT of Ukraine, L'viv

A change of morphometric indexes of Scots pine seedlings under the action of exogenous stimulator

Influence of hormonal stimulation onto the feature of forming of assimilation apparatus and root system seedlings was investigated.

Keywords: Scots pine, exogenous stimulator, seedlings

На сьогодні особлива увага приділяється питанню охорони біологічного різноманіття, зокрема видового і внутрішньовидового складу деревних рослин лісових екосистем, що тісно пов'язано з генетико-селекційними робо-